

tidspunkt stående på tærsklen til bykulturen. Først i den sene bronzealder finder man igen en så omfattende kulturel aktivitet.

De fremførte mangler synes at være karakteristiske derved, at man bogen igennem finder manglende ajourføring af problemformuleringerne. Både stilistisk og metodisk står det foreliggende arbejde i direkte fortsættelse af Chr. Blinkenbergs ældre fremstilling af det forklassiske Grækenlands kulturer. Det må imidlertid være rimeligt at spørge, om forbilledets rent antikvariske synspunkter og det stærkt øgede omfang af fremstillingen er relevant for en bog, der er ment som en oversigt. Rummer den her fremlagte, stærkt øgede kildemængde potentielt større information, er der ikke i de forløbne 40 år sket væsentlige forskydninger i kildematerialets struktur? I en række resumeer har forfatterinden søgt sammenfattende vurderinger af materialet, men hyppigt er der blot tale om en komprimeret fremstilling af de detaljerede afsnit. Disse er imidlertid hyppigt tyngede af en rigdom på detaljer, som ikke står i noget direkte forhold til de fremsatte hypoteser. De teknologiske og erhvervsøkonomiske vurderinger, som de valgte kronologsystemer lægger op til, er kun i ringe grad gennemførte. Rytmiikken i kulturudviklingen, den økologiske baggrund og de teknologiske forandrings betydning for spredningen af kulturelementerne, etableringen af bysamfund etc. får derved en ikke helt tilfredsstillende belysning. Da såvel problemformuleringer som hypotesedannelser spiller en noget underordnet rolle i det foreliggende arbejde, må det blive usikkert, om bogen er et velegnet udgangspunkt for en forståelse af den forhistorisk-arkæologiske videnskab og for en vurdering af dens resultater.

Som opslagsbog kan Grækenlands forhistoriske kulturer imidlertid blive til stor nytte. Bogens typografisk set meget ucharmerende udstyr skyldes sandsynligvis hensynet til prisen, til gengæld vidner teksten om forfatterindens store belæsthed, og meget nyt materiale fremlægges her for første gang i oversigtsform. Lykkes det næste gang bedre at afveje og ordne det overvældende kildestof, kan man med forventning se hen til den kommende behandling af Grækenlands forhistorie efter år 2000.

JØRGEN JENSEN

JOSEPH VOGT: Sklaverei und Humanität. Studien zur antiken Sklaverei und ihrer Erforschung. Historia. Einzelschriften, Heft 8. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GMBH, 1965. 129 s. 2,40 DM.

Kun få historiske problemkomplekser har i de sidste menneskealdre nydt samme interesse som oldtidens slaveri. Ikke mindst som led i en standende videnskabelig og ideologisk debat mellem forskere fra øst og vest kan man se, hvor forskelligt videnskabsmænd af forskellig observans kan reagere på samme få og tilfældige kilder. Somme tider har diskussionen unægteligt virket lidt barnagtig, f. eks. når vestlige historikere af klassicistisk observans har villet bagatellisere slaveriet, medens de østlige har anvendt citater af Marx og Engels som dødbærende kanonkugler mod hele den mediterrane oldtidskultur. Nogen afkøling er nu på vej, og det er i den forbindelse værd at nævne to artikelsamlinger, der begge belyser en række af de problemer, der er knyttet til oldtidens

slaveri. M. I. Finley har til studiebrug samlet 11 artikler af forskellige forfattere under fællestitlen »Slavery in Classical Antiquity« (Heffer and Sons, Cambridge, 1960), og Joseph Vogt har genudsendt en samling på 7 af sine ældre og nyere artikler, forfattet fra 1957 til 1965. Begge disse samlinger, der supplerer hinanden udmærket, kan tjene som introduktion til hele problemkomplekset, men opmærksomheden skal her især rettes mod den sidst udkomne.

Vogts artikelsamling, der hovedsagelig er ordnet efter artiklernes kronologi, viser en moderne forsker, der søger at forstå oldtidens slaveri. Den første artikel »Sklaverei und Humanität im klassischen Griechentum« slår en vigtig grundtone an. Vogt føler sig som humanist, og just derfor ser han en udfordring i den begrænsning, der ligger i den græske humanismes accept af slaveriet som socialt fænomen. Selv i Hellas' store og lysende femte århundrede, hvor så manges en god tanke første gang blev tænkt, var slaveriet en alment anerkendt institution, som kun få ønskede at røkke ved. Selv hos en Euripides og en Aristophanes er slaven et latterligt eller foragtligt menneske. En videreførsel af disse tanker ser man i samlingens sidste artikel »Die Humanisten und die Sklaverei«, der skitserer moderne humanisters stilling til slaveriet fra renaissance til nyere tid. Påfaldende tavse accepterer de slaveriet, både oldtidens og deres samtids, hvad enten det er Thomas Morus eller Hugo Grotius. Først med den intensiverede interesse for sociale spørgsmål i 18. århundredes sidste halvdel bliver det antikke slaveri uleseligt kædet sammen med samtidens almindelige kamp mod slaveriet, og i en selvstændig artikel »Die antike Sklaverei als Forschungsproblem von Humboldt bis heute« trækkes klare hovedlinjer i den moderne forskningshistorie op – med skyldig hensyntagen også til den østeuropæiske forskning.

I artiklen »Wege zur Menschlichkeit in der antiken Sklaverei« – oprindelig en rektoratstale ved Tübingen universitet – virker Vogt næsten apologetisk og ligner derved nyhumanisterne, der søgte at mildne de for den moderne iagttagelse ubehagelige facetter ved antikkens kultur. Det samme kunne man ud fra titlen tro var tilfældet i artiklen »Sklaventreue«, der imidlertid viser sig at være en morsom studie i »den tro slave« som topos i antik og kristen litteratur. Det påvises klart, at navnlig i evangeliernes lignelser træder en ganske ny antropologi frem.

Hovedarbejdet er imidlertid artiklen »Zur Struktur der antiken Sklavenkriege« og den dermed nært forbundne »Pergamon und Aristonikos«. Med anvendelse af stor omhu analyseres her overleveringen om slavernes masseopstande – et fænomen der jo kronologisk indskrænker sig til perioden 140 til 70 f. Kr. Vogt må her vende sig mod den klassiske marxistiske opfattelse af disse bevægelser som egentlige »revolutioner«. Der er ikke tale om noget egentligt program for slaveførerne, højst kan de have haft vage ideer om oprettelsen af hierarkisk opbyggede hellenistiske kongedømmer eller prætestater. De egentlige kamphandlinger har mere præg af røvertogter end planlagte operationer for at skabe social omvæltning, og slavehærene var alt for uhomogent sammensatte til at de kan opfattes som udtryk for »eine proletarische Weltbewegung«. Slavekrigene må således betragtes som spontane massebevægelser, indskrænket til en periode hvor meget store mængder af slaver var samlet på mindre områder, og hvor en politisk-militær svækkelse i romerriget muliggjorde, at disse bevægelser voksede til det omfang, vi finder omtalt i de berettende kilder.

Af ovenstående vil det vist være fremgået, at anmelderen betragter Vogts artikelsamling som et nyttigt bidrag til debatten om oldtidens slaveri, omend artiklerne bærer præg af at være sammenbragte børn, der ikke allesammen henvender sig direkte til en videnskabelig læser alene. Forfatteren kender imidlertid sine kilder og den uhyre sekundærlitteratur, og at han som humanist er personligt engageret i emnet skader ikke, selvom den specielt tyske retoriske form på enkelte steder måske nok kan genere danske øren. Nogen bred indføring i slaveriets historie er der ikke tale om, men det giver bogen sig heller ikke ud for at være. Med dens afvekslende præg og dens præcise litteraturoplysninger er den et værdifuldt bidrag til den moderne debat, og som en af igangsætterne af den moderne tyske slaveforskning, hvis resultater udgives under Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz, har Vogt i høj grad dannet skole. De værdifulde studier, der stadig udkommer, udarbejdes delvis som team-work, og der er næppe tvivl om, at der, hvis disse studier kan fortsættes, med tiden vil kunne skabes langt større klarhed over denne side af oldtidens sociale historie.

JENS ERIK SKYDSGAARD

A. J. N. WILSON: *Emigration from Italy in the Republican Age of Rome*. Manchester University Press, 1966. xvi + 208 s. 5 kort. 37 sh. 6 d.

»Ubi cumque vicit Romanus, habitat«. Med dette Senecacitat som motto angriber A. J. N. Wilson, lektor i »classics« i Manchester, et stort og kompliceret problem, den romerske private emigrering i republikkens sidste århundreder. Hvis man går til denne bog med samme forventninger som til en monografi over en af den nyere tids emigrationsbølger, kan man næppe undgå at blive skuffet. Den dybe forskel ligger i kilderne. Medens den moderne historiker besidder et fyldigt talmateriale, har vi fra denne side af oldtidshistorien kun to talopgivelser, uheldigvis meget forskellige og desværre om samme fænomen. Vor statistiske opgivelse er, at kong Mithridates d. VI Eupator i året 88 f. Chr. faldt ind i provinsen Asia og lod myrde ifølge Valerius Maximus 80.000 romerske borgere, ifølge Plutarch 150.000. Ingen af de to forfattere kan siges at være sandhedsvidner vedrørende den slags oplysninger. Den næsten samtidige kilde, Ciceros tale pro lege Manilia, giver ingen tal, Appian, der ellers er vor fyldigste berettende kilde, heller ikke. Historikeren kan herefter tro eller tvivle som han vil. I alle andre tilfælde har vi kun enkelttilfældene, hvorudfra man må generalisere.

Forfatteren er ganske klar over dette dilemma, men der hvor en anden måske ville lade emnet ligge, hvor vigtigt det end er, forsøger han med megen forsigtighed at analysere de enkelte vidneudsagn. Sprogbrugen vidner hele tiden om, at man færdes på gyngende grund.

Bogen falder i to adskilte dele, af hvilke den første behandler de vestlige provinser, Gallien, Spanien, Sicilien, Africa og Dalmatien, hvor vore kilder er yderst sparsomme og tilfældige. For Siciliens vedkommende besidder vi ganske vist Ciceros Verrinske taler med omtale af talrige romerske borgere på øen, men den berygtede prætors rædselsherredømme i denne provins varede kun få